

Tylinčiosios būties dalis prigimtinėje kultūroje: „Vai, žydėk žydėk, sausa obelėle...“

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ - PAKERIENĖ

Vilniaus universitetas

ANOTACIJA. Straipsnyje gilinamasi į būsenas, leidžiančias labiau suvokti tylą, tylėjimą, priartinančius prie tylinčiųjų būties fenomenų. Ši priartėjimo bandymą galima laikyti fenomenologinio tyrimo siekiniu. Uždavinių fenomenologiškai orientuota sąmonė neturėtų kelti. Siekinys yra tarsi sąmonės kelias kažko, kas galėtų pasirodyti, linkui. Tas „kažkas“ gali būti tik numanomas, niekad visai nežinomas. Eiti jo linkui, vadinas, atsiduoti fenomeno atsivėrimo malonei. Mes, kalbantys, kai kuriose situacijose liekam nebylūs, lyg netenkame kalbos, nebegalime pasakyti. Mylinčiųjų nebylumas iškalbus. Tylėjimas siaubo akivaizdoje kaustantis. Bet tai būties kraštinės. Prigimtinė kultūra, išskylanti iš gyvenimo, susigyvenimo su gamta, žeme, iš esmės yra tyloji kultūra, jos skleidžiami garsai netrikdo ir neardo gamtos garsų. Kas trikdė gamtą, tas trikdė ir kultūrą. Nėra abejonės, kad trikdžių yra visur, žmogus gyvena ir trikdydamas. Darnos, sugyvenimo siekimas būtinas. Šitame siekime dalyvauja ir tylą. Kas negali iš giliau tylėti, negali iš giliau ir kalbėti. Tylinčiųjų būsenos, kurias yra pasisekę užfiksuoti tautosakos rinkėjams, pajusti, kaip tylą yra tarsi įdainuojama ar įpasakojama, gali tapti atskiro tyrimo akstinu.

Į tylinčiąją būtį, kurios esmingą esimą žmogui liudija tylintis dangus, tylinti žemė, tylintys kalnai, vandenys, mus kreipia patyrimai, kurių negalime atskirti nuo tyrimų. Ir šiame straipsnyje remiamasi tuo, ką yra pasisekę suvokti iš ankstyvosios patirties, jos dabartinių perskaitymų. Patirties lauke nuolatos laikoma tautosaka, lietuvių literatūros klasika (Žemaitė, Maironis, Vaižgantas, Vydūnas, Vincas Mykolaitis-Putinas, Salomėja Nėris, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Marcelijus Martinaitis, Sigitas Geda). Remiamasi Arvydu Šliogeriu, sukūrusiu filotopiją, lietuvišką vietos filosofijos versiją, atskleidusiu tylojo gyvenimo filosofinę prasmę.

RAKTAŽODŽIAI: prigimtinė kultūra, tylosios būsenos, vieta, laisvė, patyrimai.

Prigimtinės kultūros tyrimai, skleidžiami Prigimtinės kultūros seminaruose, vis labiau koncentruojasi į patyrimus. Vietos problema, viena svarbiųjų prigimtinės kultūros suvokimui, esmingai įsuko ir į būsenų taką.

Kas yra mūsų būtyje, tas vienu ar kitu būdu yra ir mūsų kalboje, bent kaip bylumo galimybė. Mūsų patirtis patikina, kad dalį kalbos sudaro tylą. Dalis būties yra tylinti. Tylinti būtis yra turininga, tyliai bylojanti, tik sunkiai pažįstama, atskleidžiama garsia kalba. Tylūs, nebylūs yra didieji būties dalyviai – žemė, saulė, dangus, kalnai, vandenys. Tylintys yra daiktai. Prigimtinė kultūra su tais nebyliaisiais būties

dalyviais esmingai susijusi. Kultūra prasideda atsiplėšdama tik nuo būtiniausių, tik gyvybę, išlikimą garantuojančių veiksmų. Atsiplėšimas reiškia vienokį ar kitokį susisaistymą ir su didžiaisiais, nežmogiškaisiais būties dalyviais: ir kalbinami jie tyli, bet ir tylėdami žmogaus gyvenime dalyvauja. Ypatingo, išraiškingo tylėjimo objektai – tradicinė liaudies skulptūra. Tylinčioji būties dalis prigimtinėje kultūroje yra prakalbinta tylinčiųjų būties dalyvių: pačių didžiausių, galingiausių, bet ir mažųjų: medžio, akmens, žolės. Ir dar – to, kas tyli mummyse pačiuose: mūsų mirusieji. Ir tyli tie, kurie lyg išėję iš mūsų gyvenimų, lyg pasitraukę, o ir tebėra, gyvena mūsų gyvenimuose, nors to ir nežino. Ir mes nežinomai gyvename kitų gyvenimuose, esame tyliai kalbinami, prisimenami. Kur ta tylinčioji dalis žmoguje, kaip ir kur ji pasirodo, kaip veikia? Kalbantieji įkalbina būtį. Tylintieji įtylina. Bet yra ir tiltų, jungčių. Ir kalbantis, ir tylintis dažnai tas pats. Mitai ir jų atskilos – metaforos, tokios išplėtos ir senųjų mūsų dainų, radosi žmogaus bylumo ir kosminio nebylumo sankirtose. Bet ir sankirtose to, ką norime išreikšti, ir ką savyje paslėpti. „Yra lietuvių dainose gražių, kaip parinkta, metaforos pavyzdžių. Ji gali būti ne tik prašmatniausias elementas vaizdiniame audinyje, bet ir visos dainos raktas“, – sako Donatas Sauka. Ir priduria: „Glausta „Bareljo“ daina visa telpa metaforoje: rutuliodamasi per visus dainos posmus, sutaikydama nesuderinamus bruožus – lakų platumą ir tapybinį vaizdo ryškumą, konkretumą, – ji yra neišsemiamą, sklidiną gyvastingos poezijos galios <...>. Į metaforą linksta ir mėgstama dainose saulės analogija su sesule. Sesulės „tekėjimas“ suvokiamas kaip metaforinis „tekėjimo“ reikšmės pritaikymas.“¹ Metafora reikšmės pritaikymais, perkėlimais prakalbina tylinčius, nekalbančius. Gal ir atvirksčiai – jei taip tyli žemė, jei viską ištyli, tai gal ir žmogus taip. Salomėjos Nėries 1943 metų dialoginio eilėraščio pradžia:

Pasakyk, mamute, kodėl žemė tyli?
 Kodėl tyli žemė dieną ir nakčia?
 Žvaigždėms nesiskundžia, saulei neprabyla,
 Kad krūtinę slegia jai sunki kančia.²

Vienas iš motinos atsakymų vaikui: „Kas žemelėn grįžo – amžinai nutilo / Ir jau niekad, niekad neprabils.“ Gamtinė gyvybė kaip galima viltis – nebyli. Bet turi galią kalbinti gyvuosius. Tai viena iš metaforos, ypač tautosakinės, versmių.

Šie metai kaip ir Marcelijaus Martinaičio, jo aštuoniasdešimtmečio. Ištrauka iš jo teksto. Jame iš esmės yra visa, kas mums rūpi, kai klausiamo, kokia yra tylinčiosios būties dalis prigimtinėje kultūroje. Dar 1983 metais, kai bendravome su Marcelli-

1 Donatas Sauka. *Tautosakos savitumas ir vertė*, Vilnius: Vaga, 1970, p. 199–200.

2 Salomėja Nėris. *Prie didelio kelio*, parengė Viktorija Daujotytė ir Valentinas Sventickas, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1994, p. 58.

jumi ir laiškais, lyg pasiaiškinančiais ir paaiškinančiais, jis yra pateikęs išpūdingų patirties mąstymų, kurie gal ir buvo pirmieji savęs aptikimai: savęs paliudijimai. Reikia kažką gauti ir iš kitų artimosios aplinkos žmonių, kad lyg kokius atitikimus atpažintum ir savyje. Prieš daugiau nei trisdešimt metų Marcelijus kalbėjo apie tai, kas mums rūpi šiandien, apie vienvėde, apie „išsijungimą“ iš aplinkos, apie „išnykimą“. Tad ir apie tyliąsias būsenas, glūdinčias prigimtinės kultūros kloduose.

Vienatvė manęs neslėgė, labiausiai įsiminė su ja susiję nenusakomi išgyvenimai: rodos, jau tada yra tekę pažvelgti į gana iracionalius dalykus. Buvimas vienvėde man ir dabar svarbus. Kada matau, kaip autobusų stotyje kaimo moteris į vieną tašką įsmeigusi akis laukia dvi tris valandas nejudėdama, gerai jaučiu, kas tai. Koks tai nusiramėjimas, „išsijungimas“ iš aplinkos! Taip mąstoma ne tik žodžiais, bet ir visu savimi, visa esybe ir esatimi. O netikėtai užklausta, ji negalėtų atsakyti, kas su ja buvo, apie ką ji galvojo, ką jautė. Tikriausiai atsakytų: „Nieko...“ Bet kaip nusigiedrijo jos veidas, kaip ji tarsi buvo pasklidusi kažkokioje neapbrėpiamoje erdvėje. O tai išstinka ir kūrybos metu <...>. Vis labiau neturime ramybės, nerandame taikos savyje, nepasėdime kelių minučių, manydami, kad gyvenimas jau bėga tuščiai. Kiek yra išminties kaimo moters rankų padėjime, galvos palenkime, į save nugrimzdusiame žvilgsnyje ar kai paliečia vaiko kaktą, drobę, kapą <...>. Kaip koks smūtkelis lietuje ir vėjuje mūsų kaimo žmogus galėdavo prabūti metų metus nesunykdamas, nesusmukdamas. Malaišiuose mane vedė pas vieną keistą kaimietį, kuris dienų dienas žiūri pro langą į kelią. Jis daug ką man pasakė, ką yra patyręs <...>. Ir dabar, imdamasis svarbesnio darbo, turiu „išnykti“, kad niekas manęs ir aš nieko nematyčiau, lyg atlikčiau meditacijas, kurios atpalaiduoja, pažadina intenciją, išskleidžia tave laike ir erdvėje.

Tai, atrodo, būsiu paveldėjęs ir gal kūrybai pritaikęs iš tų žmonių, kurie sugebėdavo sėdėti, rymoti, žiūrėti tarsi į nieką, atsiverdami dalykams, kurių nematyti ir negirdėti. Šiandien mus stebina K[ristijono] Donelaičio, S[imono] Daukanto kūrybinė valia, tikslin-gumas, kuris, manau, yra susijęs su panašiais paveldėjimais ir kuris nutrūksta perėjus prie dirbtinio civilizacijos maisto. Menki grūdai kartais krisdavo į daugybės kartų gerai paruoštą dirvą. Kad ir vargingas buvo mūsų žmonių gyvenimas, tačiau nebuvo gyventa vien kas-diena, valgiu, drabužiu, ko dabar esame verčiami ieškoti klasikų kūrinuose, tautosakoje, „Parduotose vasarose“. Vien tuo gyvendami mūsų žmonės būtų seniai sugyvilėję.

Net ir niūriausiam gyvenime yra gražių valandų, neužmirštamų prašviesėjimų, vil-ties prošvaisčių. Kaip gražu būti žmogumi ankstyvą vasaros rytą! Kaip gražu atidaryti langą į sodą arba sustoti tarpduryje ir sustingti prieš neapsakomą saulėlydžio grožį. Ar tai nėra amžina ir ar tai neišlieka, ar to neperduoda gyvybė mums nežinomu būdu? Ar mes žinome, kas mumyse su gyvybe įdėta ir ko nespėjame per gyvenimą suprasti ir tuo iki galo pasinaudoti? Užmirštu baisesius įvykius, blanksta kruvinos naktys, o kaip atlei-dimą už viską matau pirmojo pokario gegužio vakarą. Sukasėm žemę, kažką pasėjom,

susėdom ant pamato. Temo. Buvo labai tylu – pirmą kartą po kelerių metų. Nuo Jorūdo dvaro dvelkė ievų kvapas, krykštė varnėnas. Lėtai, tęsdamas žodžius, tėvas sako:

– Jau pavasaris...

Visi žinojom, kad pavasaris. Motina, rodos, neišgirdo, lyg buvo kažkur toli. Tik pasakė:

– Pasėjom...

Atrodė, kad jie kalbasi neužmatomaj baltoj erdvėj, labai toli vienas nuo kito, tačiau apie vieną, visu vidum, visa esatimi jaučiamą ir regimą pasaulį.

Jau visai temo. Motina atsikėlė, pirštais perbraukė lysvę ir atsiduso:

– Dieve, Dieve, tai gyvybė...³

Tik artimi žmonės, tik šeima taip gali bendrauti: neįprastas laikas – pirmasis pavasaris po karo, sunaikinusio tylą, tylų buvimą, tyliąsias kultūros formas. Iš ko jos gali atsikurti? Pirmiausia iš prigimtinės kultūros, iš jos žmonių tylaus buvimo, jaučiant palaimingą tylą po kelių karo metų. Iš tylių, gyvybei išlikti būtinų veiksmų: pasėti į žemę sėklų. Išstarti garsiai, ką ir kiti du tyliai žino: kad pavasaris. Motina tą patį pakartoja savo balsu, pasako tai, kas moteriai svarbiausia: pasėjom. Vaikui atrodė, kad tėvai tais dviem žodžiais kalbasi kažkokioj neužmatomaj baltoj erdvėj, kad jie labai toli vienas nuo kito, tačiau arti to paties jutimu. Motina pirštais perbraukia per žemę, lyg kokia sutartis, lyg ritualas, prigimtinio šventumo jautimas, nieko nepasako, tik atsidūsta: „Dieve, Dieve, tai gyvybė...“

Žmogus yra (ir pasirodo) kaip veikiantis. Aktyvūs veiksmai formavo žmogų, jo kūną ir dvasią. Ir tirdami prigimtinę kultūrą, daugiausia dėmesio skiriame veiksams, santykiams, kurie yra veiksnūs, taip pat ir kalbai, ne tik išreiškiančiais, bet ir reiškiančiais. Veiklioji būties dalis pasirodo paviršiuje, yra matoma, scenariška, sceniška. Bendriausia prasme tyliosios būsenos reiškia panirimą į save, pasinėrimą lyg į kokius vidinius vandenis. Vincas Mykolaitis-Putinas yra kalbėjęs apie skendėjimą savyje. Kunigas Mackevičius romane „Sukilėliai“ susitelkimo savy valandą:

Nejučiomis kunigas įsiklauso į tuos garsus, bet jie netrukdo jo minčių tėkmės. Pagaliau ar jis mąsto, galvoja? Jis skendėja tokioje sielos būsenoje, kur žmogus betarpiškai susiliečia su gyvenimo gelmėmis, patiria būties pilnybę ir šiurpų mirties alsavimą. Netikėtai išnyra į paviršių motinos paveikslas. Jos seniai jau nebėra, bet mielas, rūpestingas veidas kaip gyvas stovi jo akyse. Ji žiūri sukaupu žvilgsniu, tokiomis pat kaip ir jo rusvomis akimis. Paskui praslenka pro jį daug kitų jam mielų veidų – giminių, draugų, pažįstamų. Kunigas atsilošia, užsimerkia ir kurį laiką duodasi nešamas praeities šešėlių srauto.⁴

3 Viktorija Daujotytė, Marcelijus Martinaitis. *Sugrįžęs iš gyvenimo: literatūriniai laiški*, Vilnius: Alma littera, 2013, p. 244–246.

4 Vincas Mykolaitis-Putinas. *Sukilėliai: romanai*, Vilnius: Vaga, 1967, p. 484.

Skendėja, išnyra į paviršių, duodasi nešamas srauto... Metaforos, susijusios su vandens jutimais; galima galvoti, kad prenatalinis mūsų plūduriavimas vandeny įsitvirtina sąšamonėje kaip vidinių vandenų jausena. Metaforos spalva ar bent atspalvis matosi ir visuose psichologiniuose ar filosofiniuose bandymuose nusakyti ar ir apibrėžti meditaciją (lot. *meditatio* – mąstymas, galvojimas, svarstymas). Meditacija arčiausia to, ką bandome įvardyti tyliosiomis būsenomis. Aptariant meditaciją, vienais atvejais akcentuojamas pasinėrimas į savo mintis, lyg pasiduodant jų saviminei tėkmei, galbūt tikresnei ir teisingesnei nei sąvokomis, tikslingumu paremtas pažinimas. Kitais – kalbama apie didelio susikaupimo, susitelkimo savy būseną. Trečiais, ypač tiriant Rytų kultūras, pabrėžiamas meditacijos religinis pamatas, transcendentinis takas. Jungti tyliąsias būsenas ir meditaciją leidžia bent jau tas pats gilusis pradai, pamatas. Tie patys yra ir pradai, iš kurių tos būsenos kyla. Tai aprioriniai pradai, jie kyla iš žmogaus būties, iš to, kad žmogus susitinka ne tik su kitais ar Kitu, su gamta, su tais, kurie gyvena ar yra gyvenę, bet ir su savimi kaip atskirybe. Susitikdamas su savimi, žmogus tarsi atsimeina save ir kartu tai, kas jam kaip būties atskirajam yra svarbu. Atmintis persmelkia tyliąsias būsenas. Žmogus gali gyventi ir užmiršdamas save, būties užmarštyje, kaip tai pajuto egzistencijos filosofija ar egzistencinė fenomenologija. Užmirštai, bet veikliai ir veikiančiai būčiai užtenka aktyvumo, veiksmų. Netgi aklo aktyvizmo, kaip yra pastebėjęs Stasys Šalkauskis: „Aklas aktyvistas veikia tarsi savaimingas automatas, kuris negali neveikti ir negali veikt kitaip, kaip jis veikia. – Neįsileidžiant net į žmogaus laisvės problemą, pigu pastebėti, jog aukščiausias sąmoningumo laipsnis suteikia žmogui didžiausios laisvės požymį.“⁵ Bandydami suvokti tyliąsias būsenas, jaučiame ir laisvės problemos alsavimą. Automatiškai sietume laisvę su aktyvumu, su galia, išlaisvinančia ir mūsų jėgas, o iš tiesų, ir tai suvokta S. Šalkauskio, ne aklas aktyvumas, noras veikti, o sąmoningumas yra laisvės prieiga. Kadangi esu bandžiusi bent praskleisti laisvės kaip būsenos įsibuvimą prigimtinės kultūros kloduose, iškilimą iš jos ir kaip iš vietos (laisvai žmogus būna tik savo vietoje), būtų prasminga laisvę mąstyti ir kartu su tyliosiomis būsenomis, kaip esminio patyrimo galimybėmis. Ir laisvės pajautos kyla iš žmogaus susitikimo su savimi, iš jutimo, kad jis nėra visai integruotas nei į gamtą, nei į bendruomenę, nėra sulietas nei su kitu, nei su Kitu, kad jis yra ir atskiras, atskirai, tad pats sau. Bet būti taip žmogus gali tik savo vietoje, tarsi joje išsiskleisdamas. Vydūniškasis žmogus sau nėra tik filosofinis konstruktas, Vydūnui yra pasisekę apčiuopti tą lemtingąjį žmogaus atskirumą, buvimą savyje ir sau. Buvimo savyje ir sau, nesutampant su veiksmiais, gyvenimo reikalais, o tarsi susitelkiant į tai, ko lyg ir nėra, ko negalima pamatuoti nei pasverti, ir yra įėjimo į tyliąsias būsenas takas. Galima jį vadinti ir transcendencijos taku, nes žmogus peržengia save kaip reikmenišką, kaip veiksmus atliekantį automata. Jis lyg patenka kažkur kitur, nutyla,

5 Stasys Šalkauskis. *Raštai*, t. 1, Vilnius: Mintis, 1990, p. 35.

nurimsta, lyg veriasi kažkas, kas daugiau už jį, jis pats lyg daugiau už save patį, tyli nuostaba, lyg kažko išsipildymas: yra, žydi, vysta, yra gyvenimas, didesnis už tą, kurią gyvenu, kaip tai yra, kad atsimenu, kad myliu, kad visa taip paprasta, o juk ir ne. Vakaras, saulėlydis, prietema, nutilstanti, nurimstanti gamta yra žmogaus tyliųjų būsenų fonas. Maironis: „Viskas nutilo, viskas nurimo, / Vienos tik žvaigždės mirkčioja, dega“ (eil. „Vasaros naktys“). Tokia visatiško, kosminio alsavimo būseną patiriama tik žemėje, vietoje, į kurią žmogus tarsi atsiremia. Tai liudija literatūra, poezija. Taip pat ir gamtos veiksmi, kurie dėl savo intensyvumo, išskirtinumo tarsi priartėja prie kažkokių neaiškių būsenų, jausenų: pavasario žydėjimas, rudens spalvų melancholija. Žmogus yra lyg kažkur vedamas, pavedėjamas. Nežino kur, negali apie tai pasakyti. Tie, kurie veda, tyli, yra tylintys. Kalba kartu grimzta gilyn, bet neiškyla į paviršių sąvokomis. Mūsų prigimtinėje kultūroje neabejotinai yra gilus tyliųjų būsenų podirvis, bet nereflektuotas, neperimtas kalbos. Todėl nežinome, kaip jas pavadinti. O juk susitinkame gal jau ir su paskutiniais liudijimais. Kai jau iškilo autentiškai su savąja kalba, prigimtaine kalba bendraujanti filosofija, ji pajėgė tik atsidusti: būtis. Būtis, kuri nesutampa nei su gyvenimu, nei su pasauliu. „Būtis ir pasaulis“, – ištars A. Šliogeris pamatiniame savo filosofijos veikale, parašytame slapoje tyliojo gyvenimo vienumoje, išleistame tik 1990 metais, nesitikint, kad tai kada nors bus įmanoma. „Būties ir pasaulio“ paantraštė „Tyliojo gyvenimo fragmentai“ tyliųjų būsenų, kaip prigimtinės kultūros dalies, supratimui yra itin svarbi. Tik dar prisiminkime, kad patį žodį *būtis* tarsi atkasė ir prigydė didysis mūsų kalbininkas Kazimieras Būga, giliais saitais susijęs ir su prigimtaine kultūra, rinkęs, užrašinėjęs ne tik žodžius, bet ir tautosaką. Iš tyliojo gyvenimo būsenų A. Šliogeris žengė savo svarbiausią žingsnį – į filotopiją, į vietos kaip meilės lauko mąstymą. Ir toliau – į lietuviškąjį galvojimą.

Galvojimo apie tyliąsias būsenas tautosakine atrama pasirinkta senos dainos eilutė „Vai, žydėk žydėk, sausa obelėle...“ Įstabaus likimo, mažai kam žinomo. Užrašyta 1912 metais iš dzūkės Paulinos Kuodytės (Trakų apskritis). Užrašyta Jono Basanavičiaus, jo fonografo kolekcijos perlas. Daugiau kaip šimtas metų gyva, nuolat šios dainos motyvas kur nors įpinamas. Kodėl ir mūsų pasišauktai temai iš prigimtinės kultūros ji yra (ar gali būti) svarbi? Dėl būsenos, iš kurios ši daina yra kilusi, atsiradusi. Dėl jos gilumo, keliaplaniškumo. Siela yra jau išėjusi iš sunkaus liūdesio (našlaitystės, netekties, skriaudos). Jau tiesiasi, jau spurda viltis, kad gyvenimas bus, kad dar žydėsi. Ir užmezgamas ryšys su taip pat sunkumo, skriaudos paženklinta kita – su sausa obelėle. Giliu atodūsiu į ją kreipiamasi, prašoma žydėti, prašoma taip, lyg nuo atsiliepiamo į prašymą priklausytų prašančiosios likimas. Atodūsis – jau palengvėjimas, atodūsis atidaro balsą. Balsu atsiveria siela. Balsas nėra tik kūnas. Ir obelėlė atsako savuoju klausimu: „Kaipgi man žydėt, baltai obelėlei, / Kaipgi man žydėt, sausai be lapelių?“ Yra galių, kurios išlygins skriaudą, nedalią, jei tik pajusi tas galias savo širdies šviesoje, jei tik į ją išėsi: saulelė sukraus, mėnulis paskirs...

Paguoda, ateinanti iš pačios žmogaus širdies, bet taip lyg iš kito, kitų. Iš čia gausūs paliudijimai: išdainavau savo skausmą, liūdesį, nedalią, vargą...

Stengiantis suvokti tyliųjų būsenų svarbą prigimtinėje kultūroje, svarbu tarsi įeiti į situacijas, kuriose yra prasidėjusios klasikos branduoliui priklausančios senosios dainos. Liūdnosios ir viltingosios. Tyliosios būsenos neiškyla, nesusiformuoja, neapgaubia to, kuris patiria neviltį, yra ar tebėra skausmo gniaužtuose. Tyliosios būsenos ženklina išėjimą iš nevilties, palengva atsikuriančią ramybę, harmoniją, jutimą, kad pasaulis jau ne toks kurtus ir rūstus, kad jis minkštėja, darosi palankesnis, atsiliepia. Tyliosios būsenos nėra kalno būsenos, tai labiau lėto leidimosi, lyg išėjimo į kelią būsenos. Gražiausios mūsų dainos yra elegiškos, skaidraus liūdesio. „Lietuvių dainose neišgyvenama aštresnio konflikto, jos santūrios ir tylios“; „Lietuvių daina sukaupia savy, iš vidaus nušviesta, nuo daug ko atsiribojanti“; – sako D. Sauka⁶. Ir šie tikslūs apibūdinimai leistų daryti prielaidą, kad gražiausios lietuvių dainos yra užsimezergusios iš tyliųjų būsenų. Ir kad šioms būsenoms taip pat būdingas nuo daug ko atsiribojimas, kažko švietimasis, rodymasis iš vidaus. Lietuvių dainų klasikos tyrimuose dar per maža dėmesio teskirta būsenų, jausenų tyrimui.

Kita vertus, tokiam tyrimui reikia prieigų, kurias gali suteikti tik dėmesys prigimtinėi kultūrai, jos neišsemiamam apklausinėjimui: iš ko ir kaip visa yra, kaip žmogus yra, kaip jis ištveria, kai sunku, kaip jis pakyla iki švytėjimo iš vidaus, iki tylaus jautimo, kaip gražu, kaip brangu visa yra ir kaip trapu. Ir buvimas vietoje, ir pati vieta. Tokių būsenų jautimų paliudijimų mes aptinkame tautosakos pateikėjų mintyse, savo literatūros klasikoje, savo patirtyje ir patirties patirtyje, kurią mums bent retkarčiais atveria atmintis. Patikimiausią kelią mums tiesia patirtis – ką mums pasisekė pamatyti, išgirsti, pajusti. Galiu atsargiai liudyti, kad mačiau žmonių, tarsi pasitraukusių nuo kasdienybės, nuo gyvenimo šurmulio, į kažką susitelkusių. Savo senelius, pirmiausia – senutį, kurį laiką gyvenome kitame to paties namo gale, dažnai jį matydavau. Šiltesniais pavasario ir vasaros vakarais jis išeidavo iš trobos ir atsisėdavo ant plataus suolo palei sieną – į šiaurės vakarus, bet labiau į vakarus, nes gerai matydavosi besileidžianti saulė, ji užeidavo už ąžuolo, paskui už kalvos, Žebenkavo link, jau nebūdavo matyti, tik dangaus žaižaravimas. Rūkydavo pypkę, žiūrėdavo, tylėdavo. Atsisėdavau greta, įsitaisydavau. Ir atsimenu, kad man tylėti buvo nejauku, bandydavau ko paklausti ar pasakyti. Senutis atsakydavo trumpai ir nenoriai, nesileisdavo į kalbas, nors šiaip buvo šnekus. Suplovusi indus, apsirusi išeidavo ir babūnė, nė žodžio netardama, sėdavo greta. Ir taip sėdėdavo, pusvalandį ar valandą. Pirmoji pakildavo babūnė – naktis jau, šalta, miegoti laikas, kiek dabar tos nakties... Tiksliai prisimenu: kiek dabar tos nakties, žara su žara sueina... Vadinasi, pakartodavo. Senutis dar pasėdėdavo, eidavo už daržinės, neskubėdamas grįždavo. Lyg sulėtinti veiksmai, judesiai, lėtesnis ritmas. Kodėl mane, maždaug

⁶ D. Sauka. *Min. veik.*, p. 253, 270.

tarp aštuonerių–dešimties metų, taip traukė prie senelių pasėdėti, ką aš norėjau suvokti? Gal ir nieko, juk sunkesnių klausimų man dar nekilo, gal vaiką traukia ramybė, taikumas, saugumas, nesibars, nesiųs prie kokio darbo, nieko nemokins... Kita mano babūnėlė (motinos pusė) vakarais sėdėdavo ant savo trobos slenksčio, tokio plataus, ąžuolinio, kirviu iškapoto, kai skubiai reikėdavo ką perkirsti, pavyzdžiui, kumpio kaulą. Basa, rankos sunertos, sudėtos ant kelių. Su babūnėle augau maža, vyresnė būdavau rečiau, taip sėdinčią matydavau tik kai likdavau pas ją nakvoti. „Ką tu galvoji, kai taip sėdi?“ – klausdavau pritūpusi ant šilto akmenio. „Nieko negalvoju, – atsakydavo, – tik eina per galvą kas, lyg atsimenu ką, lyg būčiau mačiusi, bet gal ne, gal nemačiau, tik taip atrodo, bet juk ir mačiau, atsimenu, mirusius savo atsimenu... Silsūs, musiet tata... nu vėskuo...“ – užbaigdavo. „Bėk jau į lovą, aš tuojau įeisiu...“ Vaikas negali suvokti to, ką mato, patiria. Bet jau vaiko prigimtyje veriasi tai, kas skatina įsižiūrėti į tarsi kitaip nei įprasta besielgiančius, kartais ir paklausti. Jeigu tolesniame gyvenime atsiranda paskatų gilintis į tai, kas vienaip ar kitaip yra patirta, patirtis gilėja, pereina į kalbą. Bandome pasakyti apie tai, ką atsimename, bandome pasakyti apie tai, ką esam matę, suvokiame, kad tai jau yra ir mūsų pačių patirtis. Problema – tylieji būties pavidalai gali būti pamatomi kaip pasikeitęs žmonių elgesys, kaip atsiskyrimas, jei ir neaišku, – nuo ko. Taip pat ir nuo žodžių, kalba lieka viduje, tyliosios būsenos yra vidinės kalbos maitintojos, auklėtojos. Kas nepatiria tyliųjų būsenų, neturi ir labiau išvystytos vidinės kalbos, kuri ir tiesia taką į eilėraščių ar į galbūt ir kartu su melodija atsirandančius dainos žodžius: „Vai, žydėk žydėk, sausa obelėle...“

Ir ką paliudija mūsų literatūros klasika: kad tyliosios būsenos yra žmogaus sielos buveinė. Arba būties, to aukštojo žmogaus gyvenimo skliauto, kuris atveria ir šventumą, prisako pilti pilkapius, laidoti, o ne tik pakasti mirusius, statyti šventoves, giedoti. Vaižgantas, prigimtas mūsų Vaižgantas „Dėdėse ir dėdienėse“ ištariantis apie Mykoliuką, prigimtinės kontempliacijos asmenį: „O Mykoliukas jau besėdįs paantvalnyje patogiausioj jam sėdynėj, ant ežios, kelius ne pastatęs, tik juos paklojęs minkštoje pievoje. Sėdi skersomis, lyg našlaitis, neturįs prie ko prisiglausti, nei motutės, nei mergelės, tai prisišliejęs bent dirvos motinėlės. Veidu į vakarus, kur saulutė pamažu žemyn leidžias, įsižiūrėjęs į erdvę, ne tą erdvę, kuri prieš jo akis, tik į tą, kuri jame pačiame, Mykoliukas varo ir varo vis tą pačią melodiją: „Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginiauju.“⁷ Vaižgantas pasako apie kitą erdvę, apie tą, kuri jame pačiame. Apie erdvę, į kurią siela pasitraukia, pajutusi tyliųjų būsenų galimybę. Vakaras, saulėlydis greičiausiai yra svarbiausias tyliųjų būsenų laikas. Ribos jutimas, pasikeitimo, lyg ko peržengimo, ypač vasaros vakarais. Vaižgantas plonu punktyru brėžia ir liniją, kuri tiesiasi tarp vidinės būsenos ir smuikelio melodijos, tą būseną atitinkančios ir ją išreiškiančios. Žemaitės „Sutkų“ pabaiga, tikriausiai

7 Vaižgantas. *Raštai*, t. 3, parengė Eglė Bielskytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1995, p. 14.

jau cituota: taip pat vasaros vakaras, Jonelis išjoja į naktigonę, bobutelė, Marelė ir Kazelis skaniai miega, „o Juozapas su Magdele sėdėjo dar susiglaudę ant suolo po langais, žiūrėjo abudu į tolybę prieš save, bet jų akys niekur nesirėmė, matė tik savyje mylimųjų paveikslus“⁸. „Matė tik savyje“ taip pat pasakoma apie buvimą savyje, savo erdvėje. Cituoju iš naujųjų Raštų, „Žaros“ leidyklos, cituoju jausdama, kaip man kliūva tas „sėdėjo dar susiglaudę“; tyliojo buvimo vienam ar dviese laikas yra kitas; ne susiglaudę, atskirai, reikia išgyventi savo atskirumą, kad giliau galėtum patirti bendrumą. Mano žmonės, kuriuos mačiau jų tyliosiomis akimirkomis, nesiglaudė, nesiglaustė, jie buvo taip, kaip būdavo bažnyčioje. Žemaitė buvo tą susiglaudę parašiusi, bet buvo ir išbraukusi, jei ir kieno patarta, bet greičiausiai pati pajutusi, kad ne, ne taip. Šešiatomių Raštų pirmojo tomo „Sutkų“ pabaigoje tyliosios dviejų žmonių akimirkos santūrios: sėdėjo dar ant suolo po langais, žiūrėjo abudu į tolybę. Mūsų prigimtinei kultūrai būdingas santūrumas, taip pat ir tyliosioms būsenoms. Ir be mylimųjų paveikslų.

Ką buvau patyrusi, bet nežinojau ką, galėjau atpažinti tik iš prigimtinės literatūros klasikos. Taip pat ir iš Žemaitės vakarą ant suoliuko po langu sėdinčių pavargusių, bet miegoti neskubančių žmonių. „Aš ją mylėjau, gimtąją lietuvių literatūrą“, – yra ištaręs Sigitas Geda. Literatūra sujungia mus su mūsų prigimtimi. Ji leidžia nusileisti ir į tą vidinę erdvę, kurioje skleidžiasi ir tyliosios būsenos. S. Geda žinojo, buvo pajutęs, kad tyliai sėdintis žmogus yra lyg perimtas kažko svarbaus, jis lyg ir nieko neveikia, bet yra veikiamas. Labai anksti, dar 1985 metais, rašydamas autobiografiją, kalbėjo, kad autobiografijai rašyti reikia skaidrių akimirksnių, kažko, kas lyg apšviestų, lyg sutelktų. Apibendrinu: „Širdies šviesa tėra vienintelis, prasmingas ir paguodžiantis, suraminantis vaistas.“⁹ Tyliosios būsenos iš širdies šviesos, iš suraminimo, jo prasitęsimo vidinėse erdvėse. Iš matymo, kuris nieko neklausia, tad į nieką ir neatsako. Žinojimas be minties – tai jau iš Jurgio Baltrušaičio, tikro tyliųjų būsenų adepto. Nieko neveikti, kad galėtum būti veikiamas.

Neklausiantis matymas, kuris nėra mąstymas, bet yra iki jo, jame, už jo.

Perimtas neklausiančio ir neklausinėjančio matymo, užsižiūrėjęs į tolybę, bet ir labai arti savo trobos, lango, suolo, savo daiktų, savųjų (Žemaitės „Sutkų“ pabaigos parafrazės), žmogus ir pats sau yra būties žmogus, atsivėręs žmogus. Būtis nepažini, būtis baigiasi ten, kur prasideda pažinimas, – teigia A. Šliogeris „Būtyje ir pasaulyje“. „Pratarmėje“ paaiškina: „[A]š skiriu dvi monumentalias orientacijas, vieną iš kurių vadinu orientacija į būtį arba į vietovę šiapus horizonto ir kitą – orientacija į tarsi-būtį arba į pasaulį. Pirmosios orientacijos subjektą aš vadinu būties žmogumi, antrosios – pasaulio žmogumi.“¹⁰ Galima paabejoti, ar ši skirtis iš tiesų yra absoliuti, jos griežtumą

8 Žemaitė. *Raštai*, t. 1, parengė Aleksandras Šešelgis, Vilnius: Žara, 1995, p. 152.

9 *Tarybinių lietuvių rašytojų autobiografijos*, t. 1: A–K, Vilnius: Vaga, 1989, p. 355.

10 Arvydas Šliogeris. *Būtis ir pasaulis: tyliojo gyvenimo fragmentai*, Vilnius: Mintis, 1990, p. 11.

gali ardyti ir tai, ką bandome vadinti tyliosiomis būsenomis; jos gali nors ir trumpam pakeisti orientaciją į pasaulį ir sugrąžinti sielą į būtį. Ir gal kaip tik todėl reikalinga paantraštė „Tyliojo gyvenimo fragmentai“. Į filosofinio teksto struktūrą įvedamos pauzės. Tai egzistencinės patirties atvertys kalba. Kitame pamatiniame savo veikale „Transcendencijos tylą“ Arvydas Šliogeris cituoja Ludwigą Wittgensteiną: „Apie ką negalima kalbėti, apie tai reikia tylėti.“ Ir paaiškina: „Jis turėjo galvoje kalbos ir to, kas visada ir visur lieka anapus kalbos, santykį.“¹¹ Tai, kas atsiveria tiesioginėje patirtyje. Grįžtant prie kalbos, galima sakyti, kad tylą yra kalba po kalbos.

Vadinasi, remdamiesi tiesiogine patirtimi ir iš jos bandydami tarsi pasiekti tuos prigimtinės kultūros klodus, kurie kitaip nepasiekiami, mes įeiname ir į bendrųjų egzistencijos problemų svarstymą. Maža to: tyliosios būsenos, kurios yra „Būties ir pasaulio“ pauzių branduoliai, suartėja ir su filosofinėmis būsenomis kaip mąstymo atvertimis.

Mums svarbu pajusti, kaip tylinčioji būties dalis yra tarsi aptinkama savyje, ypač jauname amžiuje, kaip ji pažįstama, atpažįstama, kaip transformuojasi į kitus būties pavidalus, kaip pereina į kūrybingumą, kaip jį veikia, – lyg kokia požeminė, kitiems nematoma versmė. Klaidintume vieni kitus, jei tyliąsias būsenas, tylinčios būties dalį paliktume tik praeityje, tik nurimusioje literatūros klasikoje. Tyliosiomis būsenomis rodosi, reiškiasi žmogaus intymumas (lot. *intimus* – giliausias, labiausiai vidinis, grynai asmeniškąs). Intymioji kalba yra tyli. Paties su savimi kalba – ribuliuojantis vandens paviršius, virpa, ribuliuoja, neįgyja formų, pavidalų, įmatomų, įžiūrimų, neteka. Intymi kalba – tyli, virpanti, ribuliuojanti.

Jau suvokta, kad intymumas (emocijos, būsenos, jausmai) esmingai dalyvauja ne tik kultūroje, bet ir istorijoje. Tik intymumo tyrimas yra problemiškas – atrodo, kad ir prieinamas vien fenomenologiniu keliu, tiriančiojo patirčiai atpažįstant tai, kas tirama, įkalbinant savosios intymo kalbos būdais. Savityra – aišku, kad tai vienas patikimiausių intymiojo (arba tyliojo) žmogaus lauko pažinimo būdų. Dienoraščio rašymas, ypač jaunu laiku, kai sąmonė įsigyvena ne tik pasaulyje, bet ir pati savyje, save atpažindama kaip atskirą žmogiškumo atvejį. Keliolika ankstyvojo Alfonso Nykos–Niliūno dienoraščio puslapių (tarp 1938 metų birželio 14 ir 1941 metų birželio 14–15, iki pirmojo trėmimo ir iki karo pradžios) teikia unikalios, aiškinančios medžiagos. Unikalias ir tuo požiūriu, kad leidžia pajusti, kaip Nemeikščių kaimo, tradicinės ūkininkų šeimos jaunuolis, gerte sugėręs prigimtąją savo aplinką, studijoms universitete renkasi romanų filologiją, atskirą, jokio praktinio sąlyčio su ankstesne patirtimi neturintį dalyką. Bet ankstyvoji patirtis dalyvauja kultūros pasirinkimuose ir vertinimuose. Ir gal labiausiai per vidines būsenas, intymiuosius išgyvenimus, gebėjimą susikaupti tylai, būti tyloje, tylos atskirume, netgi ja mėgautis. Gamta įtraukiama į intymumo sferą. Intymus gamtos išgyvenimas formuoja patiriančiojo sąmonės atskirumą. Kad giliau patirtum kitą, turi būti atskiras ir savo atskirumą just.

11 Arvydas Šliogeris. *Transcendencijos tylą*, Vilnius: Pradai, 1996, p. 5.

Pirmasis spausdinamas įrašas – grįžta iš Kauno, Utenoje jau prieš vidurnaktį. Namu jis eina pėsčias: „lėtai, sustodamas, įsiklausydamas, mėgaujdamasis.“¹² Eiti lėtai, sustojant, įsiklausant, mėgaujantis. Kūno ir sąmonės dermė, kūno judesiai paklūsta lyg kokiems patirties lūkesčiams – sustojus ir įsiklausius, galima išgirsti, galima mėgautis, patirti visuminį, apimantį, apglobiantį malonės jausmą. Esi, kur turi būti, esi taip, kaip nori būti, – eini namo, ir tas kelias yra tavo patiriamos malonės kelias. Lėtai einantis eina tyliai, jo vidinė kalba prislopinta, kad būtų galima įsiklausyti, išgirsti. Rytų Aukštaitija, tas pats kraštovaizdis kaip ir Antano Baranausko: „Anykščių šilelio“ vidurnaktis ir A. Nykos-Niliūno vidurnaktis tyloje, patiriamoje jaunų žmonių, klieriko ir studento, jau išvykusių iš savo prigimtinės aplinkos, bet į ją grįžtančių ir imančių jausti lyg kokius prigimtinės kultūros aukštuosius virpesius, tonus, atpažįstamus iš savo būsenų ir galinčius pereiti į apibendrinimus, būtinus profesionaliajai kūrybai. „Vidunaktyj teip tyku, kad girdi...“ Ir ką girdi – medžių kalbą šventą, žvaigždžių plevenimą, gailios rasos kritimą... „Dėl to ir širdy visos pajautos nutilsta, / Ramum tykumu malda dūšia dangun kilsta.“¹³ Duota žmogui, atverta kita kalba. Maldos, meldimosi. Malda, kuri nekyla iš tyliųjų būsenų, nekyla, nekilsta.

Grįžtame prie A. Nykos-Niliūno dienoraščio. Namuose: birželio sekmadienio rytas – vaikščioja po pievas, sėdi ant ežios prieš atkalnėje tyvuliuojantį plaukiančių rugių lauką. Žemaitės ežė kita – lysvė, bet sėdėjimo intencija (lūkestis, turinys) tas pats – pertraukti įprastą veiksmą, įsiklausyti, įsižiūrėti. Ilgas sekmadienio rytas – prigimtinės kultūros šventos dienos, kitoks elgesys su laiku. „Po to dar ilgai rymojau užstalėje, kol iš kažkur atsiradęs šuo (jis visuomet labai užimtas ir kažkur skuba) mane vėl išsivedė lauk.“¹⁴ Ilgai rymoti užstalėje, apskritai rymoti – susitinkame su svarbiausiu lietuvių kalbos žodžiu, įprasminančiu tyliąją būseną, gal net jos kūno padėties sąlygą. Lyg ir priešingas veiksmas – bastymasis po mišką, paupius. Bet iš tiesų būseną ta pati – pasyvus tylumas. Pasyviu tylumu galima skaityti – taip skaitomas Igno Šeiniiaus „Kuprelis“ (geriau būtų „Vasaros vaisės“, būtų galima atsekti artimų grįžusio studento patirčių). Jaučiamas to pasyvaus ir tobulo tylumo pakanamumas, atsisakoma net rašyti, lyg grįžtant į pirminį beraštiškumą. „Nieko kito nereikėjo ir niekas kitas neturėjo prasmės. Kitaip sakant, aš gyvenau tobulai, kaip dobilas žydi tobulai, kaip saulė teka tobulai, kaip akmuo dirvoje į nieką nekreipia dėmesio tobulai.“¹⁵ Tai – „gamtinė rimtis“ ir tikėtina, kad sąmonės rimtis arba tyla yra su ja susijusi. Kaip pirminiai dalykai su išvestiniais. Dar sykį sekmadienis: visi išvažiuoja į bažnyčią, namuose lieka vienas. „Uždarinėju duris, paglostau ant suoloelio .....

12 Alfonsas Nyka-Niliūnas. *Dienoraščio fragmentai*, t. 1: 1938–1970, Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1998, p. 9.

13 Antanas Baranauskas. *Anykščių šilelis*, [Anykščiai]: A. Baranausko ir A. Žukausko-Vienolio memorialinis muziejus, 1999, p. 10.

14 A. Nyka-Niliūnas. *Min. veik.*, p. 9.

15 *Ten pat*, p. 12.

snaudžiančią katę, perkilnoju ir pagirdau galvijus, užmetu kiaulėm šviežios žolės ir nekantraujančio šuns lydimas einu į paupį.“¹⁶ Prigimtinio žemdirbio elgesio veiksmai, kurie netrukdo nei gamtinės, nei sąmonės rimties, yra įgilinami rūpesčio dėl kitų, globojimo, solidarumo, empatijos parodymo. Atsiliepiama tuo pačiu – šuo lydi į paupį, nors einama ten be reikalo, tuo jau atsiskiriant nuo gyvenimo ūkyje reikalų. Kaip su jais tiesiogiai negali būti susijusi poezija, apie kurią (apie Kossu ir Miškinį) kalbamasi su netikėtai apsilankiusiu draugu. Liūdna mergaitė, kuriai tik keturiolika metų, bet ji laukia ant liepto (pagal visas romano taisykles), „[p]erdėtai garsiai dainuoja liūdnu ir ašarų pilnu balsu“; jos akys atrodo dvidešimt vienerių ir ta ankstyva emocinė branda kažką atvers mergaitės sąmonėje, gal išsidainuos, ir gali būti, kad iš jos apie kokius 1960-uosius koks Jonas Trinkūnas užrašys senų aukštaičių dainų – siela be liūdesio nesubręsta. Kartu su tuo, kurio ilgisi, ji eina tylėdama, tylėdama – ir namo¹⁷. Tylios, viduje tarsi šaknis leidžiančios būsenos yra kūrybos prieangis: „Aš visą laiką galvoju apie namus ir vaikštau, mintyse nešiodamasis be perstojo skambančią eilėraščio <...> pradžiū.“¹⁸ Pirmasis transcendentinis žingsnis, lėmęs išėivijos laiko kūrybingumą, žengtas dar Lietuvoje. Universiteto pakako kaip kitos erdvės, kaip priešpriešos: „Ir staiga mintyse aš jau Nemeikščiuose. Temstant einu neseniai užšalusiomis balomis namo, kojomis užkliūdamas už saulėlydžio nupliekštų, iš ledo kyšančių viksvienojų viršūnių, ištirpęs vakaro erdvėj, – lyg universiteto visai nebūtų buvę.“¹⁹ Sėkminga žvejonė – sako mamai, kad žuvų būtų galima nunešti tetulei. Savo dalies reikalaujamos subėga katės. Gyvybės triukšmas. „Aš tuo tarpu atsigulu kiemo žolėje ir pamažu nutolstu nuo visko.“²⁰ Gamtos rimtyje ir netrikdančiame, nutolti leidžiančiame gyvybės triukšme yra kažkas, kas yra savaime pakankamas ir tobulas, stabdo raštą, rašymą, tad ir atskiruosius kūrybos žingsnius. „Šiandien suėjo lygiai mėnuo nuo paskutinio įrašo. Viskam, kas dabar atsitinka arba neatsitinka, išreikšti nereikia nei popieriaus, nei plunksnos. Viso to, ką aš jaučiau arba išgyvenau, užrašymas būtų buvęs savotiška profanacija, uždrausto kambario atidarymas publikai (nors aš čia rašau tik sau), o gal net šventvagystė. Be to, jokia būdu nebūčiau galėjęs pasakyti tiek, kiek jaučiau. Tyla iškalbingesnė už žodžius.“²¹

Tarsi savaime simboliniai gamtos veiksmai. Savita, kad sniegas, labiausiai snyguriavimas siejamas su tyla. Ir net mieste. „Atrodo, ne sniegas krinta, bet tyla.“²² Persikėlus (kartu su fakultetais iš Kauno) į Vilnių ir apsigyvenus Tauro bendra-

16 *Ten pat.*

17 *Ten pat.*, p. 14.

18 *Ten pat.*, p. 17.

19 *Ten pat.*, p. 21.

20 *Ten pat.*, p. 25.

21 *Ten pat.*, p. 27.

22 *Ten pat.*, 32.

butyje, rūpinamasi surasti naujų vienatvės formų, „išlikti vienam dieną ir naktį nesibaigiančiame bendrabučio triukšme“; jau yra suvokęs, kad „mokėjimas gyventi tik su savim ir savyje, kad ir nepalankiausiomis sąlygomis, visuomet buvo viena iš mano negausių dorybių“²³. Giliausias patyrimas iš prigimtinės aplinkos, kuris jau neišnyks: „Svaiginantis ištirpimo ir susilieimo su pulsuojančia gamta jausmas, kuris staiga apima žiūrint į atkalmėmis banguojančius rugius arba einant vėjuotą dieną per mišką. Taip, nieko nėra mano, bet aš esu visko.“²⁴ Tai 1940 metų birželio 19 dienos įrašas. Pirmasis savasties formavimosi ratas užbaigtas. Prigimtinės kultūros ritmas, patiriamas kaip gamta ir namai, atsiveria prancūzų ir vokiečių poezijai, tarsi skatina jos kartojimą atmintinai. Lietuvių literatūra yra tarsi atpažįstama: „Iš pernykštės vasaros grįžęs ir mintis užėmęs V. Mykolaičio-Putino eilėraštis „Plaštakei“. Absoliučiai nebeaktualus, t. y. kuriuo galima džiaugtis nesuinteresuotai, lyg jis būtų parašytas prieš šimtą metų ir nebedalyvautų mūsų kasdienybėje. Nuostabus savo vidinio bei išorinio ritmo „piešiniu“ ir putiniškai keistu skambėjimu, kurio tiek daug eilėraščiųuose „Pakvipo žemė“ ir „Tavęs nebėr“²⁵. Prisiminkime „Plaštakę“:

Pamiršk mane, sparnuotoji plāštakė,
Kol žydi saulėje margi žiedai.
Dar tavo laimės dienos nesukakę,
Dar daug šviesos ir džiaugsmo neradai.

Plazdėk visur kaip margas saulės svečias,
Kur kvepia skaidrios gėlės ir medus.
Tegu tavy jaunatvės žiedas skečias,
Kad būt visiems saulingas ir saldus.

O kai sparnų pakelt jau negalėsi,
Širdis apalps nuo saulės ir kaitros,
Ir jau miglotam sutemų pavėsy
Varpai tylias nakties godas sugros

Ir žemei atdarys žvaigždėtą dangų,
Kaip kniūpsčią taurę degančiais lašais, –
Tada tu atplazdėk ties mano langu
Pasveikinti manęs vidurnakčio aidais.

.....
23 *Ten pat*, p. 36.

24 *Ten pat*, p. 46.

25 *Ten pat*, p. 34.

Tai iš rinkinio „Tarp dviejų aušrų“ (1927). 1944 vasario 12: „atrodo, kad neilgai trukus mums, visai mūsų tautai, vėl reikės išmokti vilku arba lape ilgus metus gyventi tautos be valstybės gyvenimą ir bandyti išlikti.“²⁶ Neužstota, aiškiai ir tiksliai matoma tikrovė: gyventi tautos be valstybės gyvenimą, vadinas, bandyti išlikti. Panašiai situaciją regės ir V. Mykolaitis-Putinas, ypač „Sukilėliuose“: tauta turi sugebėti pakelti ir vergovę, jei ji ištinca. Yra ir toks išlikimo būdas.

A. Nykos-Niliūno 1938–1944 metų dienoraštis lyg nurodo į paskutinį poeto gyvenimo laiką, į 2009–2012 metų dienoraščio fragmentus. Ankstyvasis yra inspirojuojamas namų, šviesos ir gamtos. Vėlyvasis – meilės, mirties, kultūros. Po abiem tekstais – ankstyvuojū ir vėlyvuojū – slypi kiti tekstai, apibendrinantys. Juk ir ankstyvajame vyksta būties misterija – meilės, mirties iš meilės; toks tolimas ir aukštas Romeo ir Džiuljetos motyvas, bet ir čia, čia pat, jis pasikartoja ir pasakojamas už sienos motinos balsu. Prigimtinė kultūra su vieta, namais motinos centru persirašo į vėlyvosios patirties erdvę, dominuojamą savo paties patirties ir kultūros. Brangi galimybė prigimtinės kultūros esmei ir resursams suvokti – ji nieko neuždaro, ji atveria visa ir atsiveria viskam, kas žmogui yra lemta patirti.

A Share of Silent Existence in the Local Culture: “Oh, Blossom forth, You Dried Apple-Tree...”

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ-PAKERIENĖ

S u m m a r y

The article deals with phenomenon of silence manifested in Lithuanian local culture. The author follows the course of consciousness, in which human being appears as a silent one, asserting that silent existence seems supported by the silent natural phenomena, including silent existence of things. The local culture is essentially a silent one. Life in close proximity of nature and earth encourages silent concentration of people. Work and movement ensure survival. However, when a person disengages from necessary actions, submerging instead in oneself, in one's own silence – such act is very important for culture and creativity. The folk sculpture indicates that its makers were working in silence and concentration, attempting to express their inner state. Silence is meaningful also in folksongs, in their metaphors. The classical folksongs stem from silent experience of their performers, from their moments of inner clarity. Researchers of folklore and folk art have long ago noted its silent creators and their special way of cherishing silence. However, separate research is required to investigate the bearers of folklore and folk art.

The article draws from folklore, classical literature, and phenomenological philosophy; such course of research that also involves experience merits definition as a phenomenological one.

Gauta 2016-07-01

.....
26 *Ten pat*, p. 74.